

Heterotopinių fantazijų geografija: teorizuojant Vilniaus erdviškumą, seksualumą ir performatyvumą

Bet miestas dėl savo sugedimo atsisakė paklusti kartografų dominavimui, keisdamas savo pavidalą kaip jam patinka, be jokio įspėjimo¹.

Heterotopijos atspindi „erdvę, kurioje mes gyvename, kuri ištraukia mus iš mūsų pačių, kurioje vyksta mūsų gyvenimų, mūsų laiko ir mūsų istorijos erozija; tai erdvė, kuri įsitveria į mus ir graužiasi į mus“².

Paribys yra pasipriešinimo erdvė. Įeik į ją. Susitikime ten³.

Bordeliai ir kolonijos yra du ekstremalūs heterotopijos tipai. Įsivaizduokime laivą: jis yra plūduriuojanti erdvės dalis, beviētė vieta, kuri gyvena pati savaime, uždara savyje ir sykiu pakibusi begaliniame okeane, tačiau judanti iš uosto į uostą, laviruojanti nuo bordelio iki bordelio, pasiekianti net ir kolonijas, ieškodama pačių brangiausių daiktų, paslėptų jų [tų kolonijų] soduose... Laivas yra heterotopija *par excellence*. Civilizacijose, kurios jo neturi, svajonės išdžiūva, nuotykius pakeičia espionažas, o kaperius [jūros plėšikus] – policija⁴.

Nebūti įsileidžiamam, arba Neįsileidžiantis

Prieš mėnesį persikrausčiau į naują butą Vilniaus senamiestyje. Ar Stoties rajonas yra Senamiestis? Šv. Stepono ir F. Šopeno gatvės – Senamiestis? Gal tik neprestišinė miesto vieta. Dvi minutės iki raudonųjų žibintų rajo-

¹ Salman Rushdie, *The Satanic Verses* (London: Viking Penguin, 1988), p. 327.

² Michel Foucault, “Of Other Spaces,” *Diacritics*, 16 (Spring 1986): 23.

³ bell hooks, *Black Looks: Race and Representation* (London: Routledge, 1995), p. 149.

⁴ Michel Foucault, “Other Spaces: The Principles of Heterotopia,” *Lotus*, 48/49 (1986): 17.

no – Sodų gatvės. Trys – iki geležinkelio stoties, kurioje šmirinėja keista-veidžiai tipai. Tiek pat iki apšiuusio „Gintaro“ viešbučio, sovietinės didybės ir posovietinio neaiškumo ženkle.

Kai kartais grįžtu namo naktį, dažnokai mane užkalbina asmenys, norintys papasakoti savo gyvenimo istorijas. Viena jų prasideda tokiais žodžiais: *A potom ja vzial i zarezal jego...* [O po to ėmiau ir papjoviau jį...]. Tikriausiai taip jam reikėjo (?). Sudaužyti likimai kalėjime ir stovėjimas tarp F. Šopeno ir Kauno gatvių. Tatuiruotės ant rankų, visko mačiusios akys ir noras, kad tavo istoriją išgirstų.

Kartais paryčiais girdžiu, kaip gretimo Savivaldybės rezervinio namo koridoriuose skamba prikimęs vyro balsas: „*Marusia, vpusti... Vpusti menia... Marusia*“ [Ileisk, Marusia... Ileisk mane... Marusia]. Neįsileidžia. Keiksmazodis po keiksmazodžio, prakeiksmas po prakeiksmo. Dūžtančio butelio skambesys. Kaip jautiesi tada, kai tavęs neįsileidžia? Kaip jaučiasi tas, kuris neįleidžia tavęs?

Šie asmeninio gyvenimo nutikimai yra ir aliuizija į tai, apie ką dažnai svarstau savo teoriniuose rašiniuose, ir metafora to, kas laukia tų, kurie nesame įtraukiami centrų. Kurių kartais neįsileidžia. Kurių istorijų niekas nenori klausytis. Tų, kurie esame izoliuoti, neįleidžiami, tačiau ar dėl to nuskriausti?

Performatyvūs centrai ir periferijos: įkūnyti marginalumai

Ką tik minėtos Vilniaus miesto vietos ir erdvės, kaip ir kiekviena erdvė, kurioje esame įsikūrę, yra įsipainiojusios į galios foucaultiškąją reikšmę tinklus. Pažvelkime kad ir į „raudonąją“ Sodų gatvę. Trumpa, tačiau intensyvi. Monumentalūs namai, statyti prieš Antrąjį pasaulinį karą, apgriuvę balkonai, tarpuvartėse stoviniuojančios moterys ir vyrai pervargusiais veidais. Laukiantys savo valandos. Tai gatvė, kuri, kad ir kaip paradoksalu būtų, – tarsi atvira paslaptis. Vieta, kurioje seksas ir seksualumas yra ironiška ir sykiu intensyvi peizažo dalis. Pigiausių prostitučių rinka. Baras, dirbantis visą naktį. Apgultas sutenerių, prostitučių, klientų. Čia alus – tik vienas litas penkiasdešimt centų (ir čia jaučiama infliacija; prieš porą savaitių alus kainavo tik 1,40 Lt).

Tačiau kodėl vadinu šią gatvę atvira paslaptimi? Pirmiausia dėl to, kad stebint praėjusius dieną matyti, jog jie praeina pro parsidavinėjančias moteris tarsi jos neegzistuoję. Bet jos egzistuoja. Jų buvimas matomas, ir netgi ryškiai. Jos nesislapsto. Jas nesunku atskirti nuo „eilinių“ piliečių. Tad ar galima apibūdinti ir aprašyti tam tikrų geografių, asmenų ir jų veiklų ištrynimą, ignoravimą ar slėpimą kaip atvirą paslaptį? Kaip disciplinarinės galios veikimą? Kaip galios išsisklaidymą netikėčiausiuose Sodų gatvės kampeliuose, pigiose merginose ir daug ką mačiusiose akyse? Tikriausiai.

Be abejonės, ne tik merginos ir moterys, marširuojančios Stoties rajono senamiesčiu, bet ir erdvės, kuriose jos veikia, yra kuriamos galios. Šių asmenų veiksmai ar performansai neatliekami iš anksto egzistuojančiose vietose: Sodų gatvės tarpuvartėse, dvelkiančiose šlapimu, išmatomis ir sperma, „McDonalde“, pigiame „Gintaro“ viešbučio kambarėlyje ar tiesiog automobilyje. Visos šios apibūdinamų subjektų veikimo erdvės neegzistuoja prieš jų performansus, tarsi laukdamos būti apibrėžtos tų performansų. Veikiau specifiniai moterų ir merginų veiksmai bei performansai įveiksmia šias erdves, suteikia joms realybę. Vadinasi, specifiniai asmenų veiksmai yra patys savaime galios ir tam tikrų subjekto pozicijų artikuliacijos. O erdvės savo ruožtu performatyviai įteisina galios santykius.

Žvelgiant į tai, kas vyksta konkrečioje Stoties rajono erdvėje, galima daryti išvadą, kad erdvė – tai visų socialinių santykių dimensija, per kurią galia (žinojimas) materializuojasi pasaulyje. Erdvė nereprezentuoja galios; ji tą galią materializuoja.

Kaip šios minėtos erdvės įveiksinamos? Ar nėščia moteris ašarotu veidu, sėdinti ant Sodų gatvės laiptelių netoli sekso reikmenų parduotuvės ir rūkanti vieną cigaretę po kitos, rodo, kad mes atsidūrėme „kitokioje“, normalizuojančios galios nepaliestoje vietoje? Ar dvi peroksiduotomis galvomis merginos, besiriejiančios prieš ką tik atvykusius policininkus, teigia, kad esame tam tikroje erdvėje, kurios atstumai, taisyklės, normos radikaliai skiriasi nuo tų erdvių, stūksančių už penkių minučių kelio? Tarkim, Rūdininkų ar Didžiosios gatvės? Šiuolaikinio Meno centro pastato ir Rotušės rūmų?

Iš tiesų asmenys, gyvenantys mano aptariamoje erdvėje, ir erdvės, įveiksminančios savotiškus hierarchijos, subordinacijos, galios ir neįgalumo santykius, yra itin transgresyvūs. Sodų gatvės moterys ir vyrai nevaržo

savo kūnų, veiksmų ir kalbos siekdami pasirodyti „normaliais“ asmenimis ar piliečiais. Jie prieštarauja viešai gatvės sferai, reikalaujančiai tramdyti ir prižiūrėti save, sekti savo aistras bei jas užgniaužti. Užsibuvę savo vietovėse, jie nesijaučia marginalizuoti (nors kai esi „įdedamas“ į tam tikrą vietą, turi tik du pasirinkimus: arba būti marginalizuotas, arba išlaisvintas). Juk viešos erdvės ir erdviniai santykiai slepia, nutrina, neigia. Tačiau šių erdvių subjektams sunku priimti abstrakčią, racionalią ir svetimą tvarką. Tai, kas slapta, turi būti atverta. Galima manyti, kad jeigu aplink esanti miesto architektūra sublimuoja (kaip daro apskritai bet kokia architektūra), gatvės erdvėje veikiančių subjektų veiksmai provokuoja ir gundo.

Tikriausiai nesuklysimė pavadinę Stoties rajono dalyvius savotiškais „seksualiniais piliečiais“, kurių pilietiškumas yra susijęs su jų gebėjimu ar negebėjimu kontroliuoti savo kūną, jausmus ir santykius; su galimybe būti viešose vietose ir būti matomiems⁵.

Svarbu tai, kad seksas, neturintis būti pastebimas ir regimas miesto erdvėje, mano apibūdinamoje vietovėje iš tiesų yra akivaizdus ir atviras. Seksualumas čia „gamina“ miesto erdvę. „Gamina“, pabrėždamas nuolatinę įtampą tarp abstrakčios (suabstraktintos) ir seksualinės erdvės.

Turėtume klausiti: Kokią reikšmę seksualiniai santykiai turi miesto erdvės formavimui? Kokį vaidmenį kūno fragmentacija ir komodifikacija vaidina seksualizuotos erdvės produkcijoje? Kaip galima būtų mąstyti apie „erogenines“ Vilniaus vietas ir apie kūnus, kurie viešumoje išreiškia anoniminės aistros peizažus? Tai vis klausimai, reikalaujantys išsamesnės analizės ir gilesnio žvilgsnio.

Išiaistrinę, perkantys ir parduodantys kūnai kuria specifines erdvės formas savyje ir apie save. Kūno erdvė įsilieja į abstrakčias miesto architektūros erdves ir jas seksualizuoja. Abstrakti erdvė virsta apčiuopiamai materialia. Gyva. Stoties rajono erdvės ir jaudina, ir žadina, ir baugina. Ir atstumia, ir įaistrina, ir traukia, ir baimina.

Abstrakčios erdvės paprastai slepia ir užtušuoja asmeninius ir intymius santykius. Ir seksualumą. Abstrakti erdvė – tai autoritarinio racionalumo

⁵ Apie tai žr. Ken Plummer, *Telling Sexual Stories: Power, Change, and Social Worlds* (London: Routledge, 1995), p. 151.

erdvė, kuri pastaraisiais laikais yra tapusi itin hegemonine⁶. Tačiau šita abstrakti slepianti, izoliuojanti erdvė slepia savyje ir išsivadavimo, peržengimo, kaitos potencialą. Stoties miestas perrašomas dreifuojančių subjektų su savo aistromis, nevirtimi, atsisakymu paklusti. Toks miestas atveriamas ne tik dėl savo sugedimo, pasak Salmano Rushdie, bet ir perrašomas paribių bei marginalijų perspektyvoje, padaromas viešo performanso dalimi. „Kūnai ir vietos... yra kuriami per jų erdvinių registrų gamybą, per galios santykius. Kūnai ir vietos yra sujungti įmantriais socialinių ir erdvinių santykių tinklais, kuriuos konstruoja įkūnyti subjektai ir kurie tuos subjektus konstruoja“⁷.

Vaikščiodamas Stoties rajonu matai, kad jo gyventojai nėra vien tik seksualinės ekonomijos apimti. Ir ne vien moterys stovi Sodų gatvėje. Kiek toliau bromose lūkuriuoja įmitę žigolai. Aplink autobusų stotį ir *Iki* parduotuvę slankioja paaugliai, kuriems kūnas irgi yra pragyvenimo šaltinis. Dar kitur, tarp „Gintaro“, „McDonaldo“ ir Geležinkelio stoties, pamatysi ryškiai plaukus nusidažiusį, šiek tiek moterišką jaunuolį, kuris laukia vyresnių vyriškių ir nuolat kalba mobiliuoju telefonu. Pro šalį praeina vidutinio amžiaus vienos lietuviškų televizijų žvaigždė: jo ir ryškiaplaukio vaikino akys susitinka. Šįvakar kažkas įvyks. Kaip toje visų žinomoje dainoje: „Papasakok man savo sapnus. / Ar aš esu juose? / Papasakok man savo baimes, / ar tu išsigandęs? / Papasakok man savo istorijas / Aš nebijau to, kas tu esi... Vargšas yra tas, / kurio malonumai priklauso nuo kitų leidimo“⁸. Bet ar erdvių „draudimuose“ slypi mūsų malonumai?

Erdvių materialumas: žinanti galia ar neįgalus žinojimas?

Pasak garsaus prancūzų erdvės teoretiko Henri Lefebvre'o, erdvė yra būtinas ir fundamentalus visų santykių elementas⁹. Erdvės mus kontroliuoja išstumdamas mus ar įtraukdamas. Išstumdamas mus kaip deviantus, kaip netobulus ar marginalius. Erdvės normatyvumas susieja mus su centrais ir periferijomis. Susisieja, kad būtume neatsiejami.

⁶ Michael P. Brown, *Closest Space: Geographies of Metaphor from the Body to the Globe* (New York: Routledge, 2000), p. 60.

⁷ Heidi J. Nast and Steve Pile, "Introduction: Making Places Bodies," in Heidi J. Nast and Steve Pile, ed., *Places Through the Body* (London: Routledge, 1998), p. 4.

⁸ Cit. iš popkariinės Madonos dainos "Justify my Love" (1990).

⁹ Cit. iš Brown, *op. cit.*, p. 59.

Skirtingos socialinės grupės suteikia erdvei ir vietai skirtingų reikšmių, vardų ir vertybių. Šie skirtumai dažnai tampa konfliktų ir įtampų šaltiniu: kam priklauso viena ar kita erdvė? Kas turi teisę ją naudoti individualiems ar socialiniams tikslams? Henri Lefebvre'o teigimu, „sociopolitiniai prieštaravimai realizuojami erdviškai ... Erdviniai prieštaravimai „išreiškia“ konfliktus tarp sociopolitinių interesų ir jėgų; tiktai erdvėje šie konfliktai gali efektyviai vykti, savo vyksmo metu tapdami erdviniais prieštaravimais“¹⁰. Erdviniuose prieštaravimuose tam tikros erdvės dažnai tampa varžybų vieta, kurioje „socialinės struktūros ir galios, dominavimo bei pasipriešinimo santykiai yra vienas su kitu susiję“. Lefebvre'o žodžiais, šios vietos gali kurti alternatyvias vietos konstrukcijas arba „kontraerdves“¹¹.

Kitam prancūzų teoretikui Micheliui Foucault erdvė yra būtent tai, kur diskursai apie galią ir žinojimą yra transformuojami į konkrečius galios santykius. Čia žinojimas pirmiausia yra estetikos, architektūros, planavimo mokslo žinojimas. Tačiau šios „disciplinos“ niekada nesudaro izoliuoto vieneto. Jos kelia susidomėjimą tik tada, kai mes mėginame įžvelgti, kaip jos susijusios su ekonomika, politika ar įvairiomis institucijomis. Tada ir architektūra, ir miesto planavimas pasiūlo privilegijuotų pavyzdžių, padedančių suvokti, kaip galia veikia ir operuoja¹².

Kalbėdami apie miesto erdvę ir jos konstravimą, mes neišvengiamai prisimename ir Jeremy Benthamą, vieną mėgstamiausių Michelio Foucault atradimų. Kodėl Benthamą? Kodėl kalbame apie jo panoptikumą? Pirmiausia dėl to, kad bet kokia erdvė susijusi su galia, kad abstrakčias miesto erdves perveria konkretūs subjektų veiksmai, kad Stoties senamiesčio seksualumas įtraukia ir sykiu atstumia.

Panoptikumumas – Jeremy Benthamo pasiūlymas konstruoti institucinius pastatus spindulio pavidalu – yra žymiausias galios konkretizavimo, atliekamo per architektūrą, pavyzdys. Panoptikumo tikslas – disciplinos internalizavimas, savidisciplinos kūrimas. Panoptikumo kaliniai kontroliuoja

¹⁰ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Cambridge, MA: Blackwell, 1991), p. 365.

¹¹ Joanne P. Sharp, Paul Routledge et al., ed., *Entanglements of Power: Geographies of Domination/Resistance* (London: Routledge, 2000), p. 26.

¹² Apie tai žr. Michel Foucault, "Space, Knowledge, and Power," in Paul Rabinow, ed., *Foucault Reader* (New York: Pantheon Books, 1984), p. 239–256.

patys save, kadangi vidinis jų sąžinės balsas pakeičia išorinę akį apžvalgos bokšte. Foucault, kuris atrado Benthamo 1797 metų planą studijuodamas XVIII amžiaus ligoninių ir kalėjimų architektūros reformas, priėmė jį kaip paradigmą erdvės, galios ir žinojimo sąveikų disciplinarinėje visuomenėje pavyzdį. Jam panoptikumas tapo galios mechanizmo, redukuoto iki savo idealios formos, diagrama¹³.

Tad ar kiekvienas miestas nėra savotiškas karceris, „stebėjimo taškų rinkinys, sukonstruotas tam, kad jo gyventojams primestų tam tikrą elgesio ir disciplinarinės priklausomybės modelį?“ Pasak amerikiečių teoretiko Edwardo W. Soja's, „Šis erdvinių socialinės kontrolės priemonių su(si)kaupimas, šie galios centrai yra tai, kas atskiria miestiską nuo kaimietiško, šalininkus nuo tų, kurie jais dar nėra, išsilavinusius nuo idiotų.“ Tačiau Soja nemano, kad „miestiškas įkalinimas veikia paprastai ir tiesiogiai pagal nusitęsiančias Benthamo *Panoptikumo* visualines linijas ar kad disciplinarinės technologijos ir heterotopijos ilgainiui išlieka pastovios. Mieste per daug visko vyksta, kad tai būtų tiesa...“¹⁴ Net ir Vilniuje, kuris iš tiesų yra mažas miestas, per daug visko vyksta, kad pastarasis teiginys būtų teisingas. Net ir tame pačiame Stoties rajone. Pažvelkime. Čia galios veikimas atrodo silpniausias. Kyla klausimas: Ar galios veikimas silpniausias pakraščiuose, ne taip toli nutolusiuose nuo centrų?

Man berašant šias eilutes, už lango girdėti policijos mašinos sirena. SOS? *Emergency*? Skubėjimas. Ribų disciplinos, buvimo ir nebuvimo stebėjimas, elgsenos apsibrėžimo ir demarkavimo būdai? Nemalonūs malonumai. Užvakar, kai tik grįžau iš Švedijos, kieme ilgai barėsi trys moterys ir du vyriškiai. Vyrai įkaitusiais, pajuodusiais veidais, turkiškomis odinėmis striukėmis, moterys juodais mini sijonais, apšiurusiomis plaukais, smilkstančiomis cigaretėmis rankose. O vakar, besiklausant amžinai nesenstančios pop žvaigždės Cher ūbavimo („*I just can't help myself... Desire makes me*

¹³ Apie tai žr. Michel Foucault, „Panopticism,“ in Rabinow, ed., *op. cit.*, p. 207–209. Taip pat žr. Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (Harmondsworth: Penguin, 1979).

¹⁴ Edward W. Soja, „Heterotopias: A Remembrance of Other Spaces in the Citadel-LA,“ in Sophie Watson and Katherine Gibson, ed., *Postmodern Cities and Spaces* (Oxford: Blackwell, 1995), p. 29.

weak...“ [Negaliu savęs nugalėti... Aistra silpnina mane...]), suskambo telefonas. Vyriškas balsas: „Laba diena. Ar čia Šv. Stepono budintysis?“ Atsakiau dvejodamas, lyg būčiau sapne: „Taip.“ Vyriškis atsiprašė ir padėjo ragelį. Taip ir likau nesupratęs: jei jam reikėjo Šv. Stepono gatvės budinčiojo, kodėl jis padėjo ragelį? Norėjau jam pasakyti: Nieko negaliu padaryti. Aistra ir troškimas stiprina mane. Aš budžiu transformuodamas Cher žodžius: „*We keep falling further apart, so near and yet so far... But desire makes me strong...*“ [Mes tolstame vienas nuo kito, taip arti ir sykiu taip toli... Bet aistra sustiprina mane...]

Erdvinės fantazijos

Ar mano aptariama Stoties senamiesčio erdvė yra savotiška heterotopija? Lengvai stebima? Pastebima? Nesunkiai disciplinuojama? Tačiau iki galo nepasiduodanti disciplinai? Jeigu prisimenate, Foucault nuomone, bordeliai, kalėjimai, psichiatrinės ligoninės buvo savotiškos heterotopijos. Deja, prancūzų teoretikas pamiršo Sodų gatvę. Manding, ji irgi yra viena iš keistų panoptikume įsikūrusių heterotopijų.

Mąstydamas apie heterotopinių erdvių ir vietų reikšmę, Foucault mėgino klausti, kodėl jos egzistuoja, kokiems tikslams jos skirtos, kokius vaidmenis jos atlieka:

Gal heterotopijų vaidmuo yra kurti iliuzijos erdvę, atidengiančią kiekvieną realią erdvę ir visas vietas, kurių viduje žmogiškas gyvenimas yra padalytas, kaip dar labiau iliuzines (galbūt tai vaidmuo, kurį anksčiau vaidino anie garsūs viešieji namai-bordeliai, kurių dabar mes nebeturime). O gal atvirkščiai, jų [heterotopijų] vaidmuo yra kurti erdvę, kuri yra kita erdvė, kitokia reali erdvė, tokia tobula, tokia tiksli, taip gerai sutvarkyta, kaip mūsų [erdvė] yra netvarkinga, blogai sukonstruota ir sujaukta. Šis pastarasis tipas būtų ne iliuzijos, bet kompensacijos heterotopija...¹⁵

Kokio tipo heterotopija galėtume pavadinti mano aptariamą erdvę? Manychiau, kad pirmojo tipo – atveriančia, demaskuojančia aplinkui

¹⁵ Michel Foucault, „Of Other Spaces,“ p. 27.

esančias erdves kaip iliuzijos, abstrakcijos ir ištrynimo vietas. Ši heterotopija funkcionuoja kaip kontraarchitektūra, subversyvi, atspindinti ir pakeičianti kasdienio gyvenimo struktūras naujais būdais. Kitais žodžiais, tai paribys vietos ir erdvės kaip kontrahegemoninių diskursų ir pasisakymų kūrimo vietos. Paribys palaiko mūsų gebėjimą priešintis. Jis siūlo radikalių perspektyvų, iš kurių galime kurti ir regėti, „įsivaizduoti alternatyvius naujus pasaulius“. Kaip amerikiečių kultūros kritikė bell hooks yra išsitarusi, toks paribys egzistuoja ne tik žodžiuose, bet ir buvimo bei elgsenos įpročiuose. Tai nėra paribys, iš kurio mes norime pasprukti, jo atsisakyti ir pajudėti kažkur, kur įsivaizduojame esant centrą, bet parašiškumas, kurio kartais mes laikomės įsikibę, nes jis maitina mūsų gebėjimą priešintis: „... Paribys yra pasipriešinimo erdvė.“¹⁶

Anoniminio sekso erdvė reiškia ir išreiškia. Sodų ar šalia esančios Gėlių gatvės erdvės nieko nesako atsitiktiniam praeiviui. Jis ar ji net neįtaria, kas vyksta nematomuose vienos ar kitos vietos plotuose. Tačiau žinantįji ši erdvė ne tik traukia, bet ir suvedžioja. Tai tamsios Šv. Stepono gatvės bromos, neapšviesti Šopeno gatvės kiemų kampai, slapti rekonstruojamų namų kambariai. Nematoma, tartum bekontūrė erdvė, kuri išsisklaido pasibaigus seksualiniam aktui. Dviprasmybių, izoliacijos, represijų, strateginio nematomumo ir kruopščiai atkuriamo matomumo sąlygos.

Tačiau ir šios labai efemeriškos erdvės veikia tarsi tam tikros heterotopijos, tam tikros įgyvendintos utopijos vietos, kuriose visuomenės normos, reikalavimai, tabu yra pervertinami, nuvertinami ir atmetami. Lieka erdvė už bet kokios suvaržytos ir lokalizuojamos vietos ribų. Alus – už litų penkiasdešimt. Moterys – už dešimt litų. O gal ir už „piataką“. Žigolas, mojuojantis praeinančiam penkiasdešimtmečiui. Senutė, jau iš pat ryto įsitaisiusi prie sinagogos su rožančiumi rankoje. Mano centras? Paribys? Heterotopijos šešėlis? Tai sociokultūrinės erdvės, kuriose galia ir aistra, nusivylimas ir disciplina yra įveiksmunami, materializuojami ir patvirtinami. Svarbu tai, kad šiose erdvėse mes neliktume vien tik paribio veikėjai, bet veiktume paribio zonų, atsirandančių iš kitų disciplinariųjų centrų, tinkluose, juos transformuodami ir išcentrindami.

¹⁶ hooks, *op. cit.*, p. 151–152.

Pašaliniai kalbėjimai ir (pa)stebėjimai

Mano kalbėjimas gali pasirodyti toks pat utopinis, kaip ir Sodų gatvės ar „Gintaro“ viešbučio heterotopijos. Tačiau bet koks intelektualinis veiksmas šiuo metu yra utopinis: utopinis troškimas pakeisti dabartį integruojant galimas ateitis.

Čia būtina prisiminti, kad utopija, kaip ir heterotopija, nėra fiksuotas vienetas ar statinė erdvė. Sodų gatvė generuoja mano utopinį mąstymą ir teorines spekuliacijas. Mano, kaip subjekto, žiūrinčio į gatvės veiksmą iš išorės, troškimai nėra utopiniai ta prasme, kad jie nutolę nuo to, kas yra materialu ir realu. Ne. Jie išreiškia troškimą, dažnai labai realų, siekti ateities galimybių. Utopiniai troškimai, kaip ir heterotopijos, krypsta į potencialią ateitį ir kuria perėjimo (transformacijos) momentus.

Vienas iš nūnai populiariausių ir naujai atrandamų Frankfurto kritinės mokyklos atstovų Walteris Benjaminas yra rašęs apie „fantasmagoriją“, miestiško spektaklio sapnų pasaulį kaip „netikrą sąmonę“, generuojamą kapitalizmo. Jo nuomone, mes galime žvelgti į šią fantasmagoriją, bet negalime jos paliesti, „tačiau šis kankinantis netikrumas – netgi pats itin aiškiai regimas valkatų, kekšių ir prostitučių skurdas – yra estetizuotas ir išgrynintas, tarsi mes būtume apimti kokio narkotinio sapno“. Užuoat idealizavęs keistą miestišką labirintą, Benjaminas utopiškai ilgėjosi kažko kito¹⁷. Gal pasaulio, kurį jis buvo praradęs ir kurio beprotiškai ilgėjosi? O gal tik „kitokios“ erdvės? Heterotopinio laivo, skrodžiančio Vilniaus gatves? Bordelio, kuriame ir moterys, ir vyrai atsiskleistų pačiu materialiausiu savo bjaurumu?

Žiūrint į Vilnių, į gatves, kuriomis aš vaikštau ir apie kurias mąstau, jau nebeaišku, ką mes praradome. Veikiu aiškėja tai, kad mūsų miestai, miestiškos scenos, išreiškiančios ir utopiją, ir distopiją vienu metu, tarnauja kaip idėjos, kurios leidžia mūsų vaizduotei transformuoti mūsų gyvenamas ir išgyvenamas erdves.

¹⁷ Cit. iš Elizabeth Wilson, „The Invisible Flâneur,” *New Left Review* 1 (191) (1992): 108.